Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

DOI:10.17951/we.2022.8.1.33-56 | Wschód Europy • Восток Европы • East of Europe vol 8, 1 / 2022

Ivan Monolatii
Narodowy Uniwersytet Przykarpacki im. Stefanyka w Iwano-Frankowsku, Ukraina
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8963-774X
e-mail: ivan.monolatii@pnu.edu.ua

Доктор Зоф'я Марія Бессажанка – невідома польська поетка з Коломиї. Між літературою Кресів і/або локальним патріотизмом?

1. Впровадження

Насьогодні вважається доведеним фактом, що вирішальну роль для коригування культури міжнаціональних взаємин на Східній Галичині (Малопольщі) у міжвоєнний період відігравав статус націй: поляки виступали носіями державної нації, українці – територіальної, а євреї – екстериторіальної. Ця різностатусна тріада обумовила факт існування тут різнобічного трикутника міжетнічної взаємодії.

Східногалицька етнополітична сфера, особливо у міжвоєнний період на європейському континенті не залишалася осторонь того, що сьогодні називають «етнічним пейзажом Кресів»[1]. Як зауважує Пшемислав Чаплінський, кресові наратії зазвичай творили «самі свої», які не говорили і/або не писали багато про якусь «втрачену вітчизну», або ж про її спустошення, адже, насамперед, їм йшлося про власні «малі батьківщини»[2]. Натомість для Яна Сови «Креси», – найперше польський колоніальний проєкт[3] і зовсім не приклад «гібридности культури Кресів», тому він сповідує тезу Даніеля Бовуа, сенс якої у тому, що «сусідству культур не товаришило взаємне проникання. Маємо, скоріш за все, справу з *накладанням однієї* [культури] *на іншу* (письмівка моя – *І. М.*)»[4]. Додаймо сюди й пропозицію Александра Ф'юта, який вважає, що фігури «мішанець», «природ-

[1] J. Kolbuszewski, *Kresy*, Wrocław 1997, s. 124, 126.

[2] P. Czapliński, *Kresowe narracje*, [w:] „Polityka. Pomocnik historyczny" (Warszawa), 2015, Nr 2: Kresy Rzeczypospolitej. Wielki mit Polaków, s. 174.

[3] Zob.: J. Sowa, *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*, Kraków 2011, s. 448–455.

[4] *Ibidem*, s. 452.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

ній брат», «тутешній», це не лише сюжетні втілення «заплутаних міжнаціональних зв'язків», а, радше, маски полоноцентризму[5].

І хоча «креси» вперше зустрічаються у поемі «Могорт» – «лицарській рапсодії», яку написав польський поет і географ Вінцент Поль (1854)[6], що її сучасники назвали «молитвою польських душ»[7], у другому і третьому десятиріччях XX ст. цей феномен поєднав у собі два виміри – «екзотизм Кресів» і «кресовий регіоналізм»[8]. По-перше, «екзотизм» означав цивілізаційне і економічне запізнення, а, по-друге, «регіоналізм» свою генезу шукав у великій літературній традиції, поєднаній з елементами кресових мітів і/або легенд, які стверджували польську присутність на Кресах, свідчили про її національну, історичну, культурну тяглість, етнічну солідарність поляків, їх етнічний патріотизм тощо. А що йшлося у «кресовій» антології, як правило, про «світлий міт Литви, темний міт України»[9], ще у XIX ст. Ципріян Норвід закликав: *ідтак на усій землі-земель, як на небесах, / Де Польщею, Руссю, Литвою, Україною, / Усе-Слов'янством повертають до Тебе, / Як знамена, коли замайорять, / Сни, чуття, пісні, і гадки, і чини, / До Тебе, пісень і чинів причини!..*[10].

Неодмінним елементом «кресового пейзажу» у випадку нашого дослідження була, є і, вочевидь, буде Галичина, зокрема Покуття та Гуцульщина. Адже у сучасному розумінні «кресів», як підкреслює Яцек Кольбушевський, маємо справу не лише з їхньої ідентифікацією як східних воєводств Другої Речіпосполитої, а й прийняттям тієї точки зору, що її накладає красне письменство та пропагандивно-інструментальне (що, як вважає дослідник, цілком не є нещирим чи фальшивим) використання літературної традиції[11]. Зосібна для Катажини Котинської міт Галичини вартує порівнювати з мітом «кресів», однак у її розумінні «*креси самі про себе не говорять і не думають* (письмівка моя – *І. М.*), споглядання на них є завжди поглядом "зовні"»[12].

Неспроста уже згадуваний В. Поль твердив, що «південно-східний клин сучасної і давньої Речіпосполитої Польської, втиснутий між Румунією і Угорщиною, а сьогодні між Румунією і Чехословаччиною, завершений на півдні величезним валом гірського пасма, що його називають Чорногорою, […] був найбільшою пущею

[5] А. Ф'ют, *Зустрічі з Іншим*; пер. з пол. Я. Поліщук, Харків 2009, с. 36.

[6] Zob.: W. Pol, *Mohort.* Wstępem i objaśnieniami zaopatrzył prof. dr Aleksander Łucki. Wydanie drugie, przejrzane. Kraków 1925, s. 12 (wiersz 190), 22 (458), 26 (564), 42 (969), 75 (1871), 86 (2231), 108 (2836).

[7] J. Kolbuszewski, *Kresy*, s. 6.

[8] Ibidem, s. 137, 143.

[9] P. Czapliński, *Kresowe narracje*, s. 176.

[10] *Альбом снів. Вибрані вірші польських поетів у перекладах Івана Монолатія*, Дрогобич 2021, с. 10.

[11] J. Kolbuszewski, *Kresy*, s. 157.

[12] K. Kotyńska, T. Zarycki, *Na peryferiach*, [w:] „Herito" (Kraków), Nr. 21 (4/2015): Galicja po Galicji / Galicia after Galicia, s. 35.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

в Середній Європі»[13]. Незримий зв'язок з Гуцульщиною оспівав «гуцульський» Гомер – Станіслав Вінценз: *Відслони твої очі, сліпото, бо досі в твоїх очах зілля. / Трива Верховина, пам'ятник вічний і землі свідоцтво! / Прокинься, слухай глухото, бо Поляниця досі шумить, / У пуповині землі, що досі годує живці Черемошу!*[14]. І якщо для С. Вінценза «ключем» до зрозуміння «правди старовіку» є «пуповина землі», захована у верховинах карпатських гір, то для іншого репрезентанта польської літератури міжвоєння – Юзефа Віттліна, досліджуваний хронотоп і, головним чином, людність покутсько-гуцульського пограниччя, є «сіллю землі»[15].

Міжвоєнний період, окрім того, що на польсько-українських взаєминах у 1920-х роках, за визначенням Олі Гнатюк, «тяжіло нещодавнє минуле», міг похвалитися й успіхами «архітекторів» польсько-українського порозуміння[16]. Тому варто, повторюючи дослідницю, зосередитися на особах, на яких зазвичай не акцентують уваги ні польська, ні українська історіографії. Ба більше: це люди, які були вихідцями з Галичини. І додаймо з огляду на особливости цього розділу – говорити варто не лише про українців і поляків, а, скажімо, й про євреїв і німців.

2. Педагог і поетка З. М. Бессажанка (? – ?): фрагменти біографії

У випадку моєї героїні, про яку мова нижче, яка, як і фігуранти студії О. Гнатюк[17], не займала високих постів, своєю публічною і закулісною діяльністю лише почасти могла долати кризу у взаєминах і нагромаджувати капітал довіри. Щоправда йшлося також і про етнічний і/або локальний патріотизми.

Лише почасти можна сьогодні назвати «кресов'янкою» Зоф'ю Марію Бессажанку, адже немає доказів того, чи була вона уродженкою Коломиї або Коломийщини. Досі в українських і польських джерелах про неї майже нічого невідомо: ані дати і місця народження, ані дати і місця смерти, а про письменницьку діяльність – й поготів. Натомість більше відомо про її брата – Мечислава Леона Бессаґу, інженера і доктора технічних наук, викладача Львівської Політехніки і службовця Львівської окружної дирекції державних залізниць у 1930-х, автора низки наукових праць[18]. Зосібна йому З. М. Бессажанка присвятила свій вірш[19]. Найімовірніше, її брат народився 22 листопада 1897 року у Малейовій, що у теперішньому Малопольському воєводстві Республіки Польща, а у Війську Польському мав підофіцерське звання[20].

---

[13] S. Vincenz, *Na wysokiej połoninie. Obrazy, dumy i gawędy z wierchowiny huculskiej*, Warszawa 1936, s. 7.
[14] *Альбом снів*, с. 23.
[15] Zob.: J. Wittlin, *Sól ziemi. Powieść o cierpliwym piechurze*, Warszawa 1936, s. 37–61 та інші.
[16] О. Гнатюк, *Між літературою і політикою. Есеї та інтермедії*, Київ 2012, с. 163, 204.
[17] Див.: *Ibidem*, с. 213–300.
[18] *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Komunikacji*. Rok 1934 (Warszawa). S. 207; Z. Popławski, *Dzieje Politechniki Lwowskiej 1844–1945*, [Ossolineum], 1992, s. 217.
[19] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty. Poezje*, Kołomyja 1933, s. 116–117.
[20] Centralne Archiwum Wojskowe, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego. Sygn. I.481.B.5338.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

Вперше про поетку-аматорку заговорили лише 1995-го, і то у місцевій пресі – на підставі віднайденої поетичної збірки[21]. Наступного, 1996-го, її ім'я і доробок включили у краєзнавче дослідження, зокрема у контекст українсько-польських культурних взаємин у Коломиї першої третини XX ст.[22]

Сьогодні про окремі біографічні дані З. М. Бессажанки можна дізнатися з її поетичної збірки «Сонячні лети», яка вийшла друком 1933 року в коломийській друкарні А. Кисілевського. Так, зі слів авторки відомо, що вона 1926 року вже мала завершену університетську освіту (адже її навчав професор Юліуш Кляйнер, який з 1920 року був професором Львівського університету і керівником відділу новітньої польської філології на катедрі полоністики). Тому, найпевніше, що поетка навчалася у Львівському університеті імені Яна Казимира у 1921–1924 роках, на що вказує датування вірша, присвяченого невідомій подружці, написаний в травні 1924 року у тамтешньому «Домі студенток», а також і те, що вірш «Зачарований лицар» вона присвятила «улюбленому ректорові і професору» Янові Каспровичу – у 1921–1922 роках ректорові Львівського університету; в 1932/1933 навчальному році працювала у коломийській державній вчительській семінарії і/або жіночій гімназії у Коломиї (у спільному звіті яких 1933 року опублікувала вісім віршів); вочевидь поетка була пов'язана з державною вчительською семінарією у Перемишлі, в якій 1926 року виголосила згаданий вірш «Зачарований лицар» під час урочистої академії на честь Я. Каспровича, який до всього ще й був польським поетом-модерністом і лідером течії «Молода Польща»; зі слів З. М. Бессажанки, у 1922–1925 роках вона збирала в Яворовському повіті порівняльні етнографічні матеріали до своєї докторської праці «Народ у Ленартовича і Конопницької»[23].

Натомість достовірно відомо, що в 1929–1930 роках друком з'явилася стаття (дві частини) З. М. Бессажанки «Історико-соціальне підґрунтя народної поезії Ленартовича і Конопницької» у львівському натоді квартальнику *Pamiętnik Literacki*[24]. Ця студія виявилася досить вдалою з літературознавчого погляду, тому про неї повідомляли авторитетні журнали: празький *Slavische Rundschau* і паризький *Revue des études slaves*[25].

Починаючи з осені 1929 року, З. М. Бессажанка працювала у коломийській державній вчительській жіночій семінарії. Хроніка цього закладу освіти подає низку згадок про неї: 23–30 листопада 1929 року під час тижня читання, що його

---

[21] Монолатій І., *Сонячні лети Марії Бессажанки*, „Вісник Коломиї", Коломия 1995, 15 липня, ч. 51, с. 3.

[22] Монолатій І., *Коломиєзнавство. Нариси з історії Коломиї,* вид. друге, виправл. та доповн., Коломия 2016. с. 263.

[23] Zob.: Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty...*, s. 69–71, 84–85, 89, 97, 113.

[24] Z. Bessażanka, *Podłoże historyczno-społeczne poezji ludowej Lenartowicza i Konopnickiej*, cz. I., [w:] *Pamiętnik Literacki* (Lwów) 1929, t. XXVI/1/4, s. 342–372; Op. cit. Cz. II., [w:] *Pamiętnik Literacki* 1930, t. XXVII/1/4, s. 26–49.

[25] *Slavische Rundschau* (Prag) 1929, nr. 1–2, S. 856; *Revue des études slaves* (Paris) 1930. Tome 10, fascicule 1–2, p. 144.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

організував Союз польських книгарів, для вихованок I-II курсів вона влаштувала доповідь «Книжка у житті жінки вирішує про її поведінку»; 20 червня 1930 року поетка виголосила промову на урочистому вечорі до 400-ліття Яна Кохановського; 1 березня 1931 року, з нагоди відкриття рухомої сцени, декламувала власні вірші; 3 травня 1931 року була режисером урочистостей з нагоди свята Конституції 1791 року; 9 та 11 травня того ж року учениці II-го курсу під її режисурою відіграли одноактову виставу «Тітка на виданні»; у 1930/31 навчальному році З. М. Бессажанка надзорувала читальню для учениць (у ній нарахували 280 назв книжок по-польському і 30 – по-українському); підвищувала свою педагогічну майстерність: 23–31 березня 1931 року у Львові на методичному курсі для вчителів польської мови, а 9–19 грудня того ж року – у Станиславові (нині Івано-Франківськ) на виховному курсі для вчителів[26]. У цьому навчальному закладі З. М. Бессажанка була штатною викладачкою польської мови з тижневим навантаженням 21 год., вчила польську мови на усіх чотирьох курсах, на останньому курсі ще проводила практичні заняття, була опікункою II-го курсу[27]. Вочевидь саме тут вона працювала й після 1932 року.

Активною поетка була й у громадському житті коломийських поляків: 13 червня 1936 року під час Євхаристійного конгресу Львівської римо-католицької дієцезії в Коломиї вона виголосила доповідь «Молодь і Найсвятіший Сакрамент»[28].

Лише почасти факт з'яви книжечки поезій З. М. Бессажанки саме у Коломиї можна пояснити тим, що це місто (як і решта населених пунктів на Галичині до початку Другої світової війни) було багатоетнічним, в якому співіснували чотири головні групи: українці, поляки, євреї та німці, а отже було виразно етнічно амбівалентним. Зокрема на початок 1930-х у Коломиї зафіксували 33 391 особу та 5 056 будинків[29]. Згідно із «рідними» мовами містян тут налічувалося: майже 22 тис. мовців польської (18,6%), єврейської – 6,8 тис. (20,1%) української – 3,7 тис. (10,9%). Натомість, згідно з конфесійною належністю, у Коломиї 1930-х роках були: римо-католики – 12,5 тис. (36,9%), юдеї – 14,3 тис. (42,3%), греко-католики – 6,2 тис. (18,3%), інші – 0,7 тис. (2%)[30].

На строкатий ландшафт міста сильно впливала українська людність навколишніх сіл і містечок покутсько-гуцульського пограниччя, адже сучасники

[26] Zob.: *Kronika Państwowego Seminarium Nauczycielskiego żeńskiego w Kołomyi za lata 1906 do 1932*, Kołomyja, 1932, s. 108, 110, 114, 115, 116, 119, 132, 142.

[27] *Sprawozdanie Dyrekcji Państw. Seminarium Nauczycielskiego żeńskiego w Kołomyi*. Za rok szkolny 1930/31, Kołomyja 1931, s. 1.

[28] *Kongres Eucharystyczny w Kołomyi*, „Lwowskie wiadomości parafialne" (Lwów) 1936, 5 lipca, nr. 25, s. 5–6.

[29] *Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej. Ludność i bydunki*. Część IIIa. Województwa południe, Warszawa 1933, s. 10, tabl. 2.

[30] Zob.: A. A. Ostanek, *Garnizon Kołomyja w latach 1919–1939*, [w:] *Kołomyja, Pokucie i Huculszczyzna w II Rzeczypospolitej. Wybrane zagadnienia,* redakcja naukowa: Adam Adrian Ostanek, Aleksander Smoliński, Warszawa 2017, s. 98–99.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

у своїх спогадах про міжвоєнну Коломию стверджували: «Ніяке місто в Галичині не мало такого виразного українського вигляду, як Коломия. […] в ярмаркові або відпустові дні заливало Коломию барвисте море довкільних селян і селянок, стрункіх гуцулів і підгір'ян, скрізь голосно і сміливо лунала українська мова – ви не тільки бачили, що живете серед свого народу, але й чули це своїм серцем і всією душею»[31]. Звісно, у такому «тиглі» націй, релігій і культур просто не могла не народитися Бессажанкова поезія – у складному контексті літературного, інтелектуального й етнополітичного ферментування того часу. І «народження» вже заздалегідь мусило бути віддзеркаленням національної і/або етнічної самобутности авторки. Саме тому варто поглянути на поезію З. М. Бессажанки з огляду на типології дискурсів літератури «кресів» та неполітичного патріотизму.

3. З. М. Бессажанка в дискурсах літератури «Кресів»

Тож, по-перше, якщо послуговуватимемося пропозицією А. Ф'юта щодо способів опису літератури «кресів», дискурси поезії З. М. Бессажанки можна було охарактеризувати так – від «генеалогічного» дискурсу через дискурс «симбіозу» до дискурсу «обложеної фортеці» (авторство усіх використаних нами для аналізу дефініцій – А. Ф'юта[32]). Розгляньмо ці дискурси докладніше, обравши для прикладу по п'ять поезій З. М. Бессажанки для представлення їхніх особливостей.

Перший з них, ***генеалогічний***, наголошує на причетности до землі та на спільноті культури. Для А. Ф'юта цей дискурс не ґрунтується на ідентичности мови, раси чи крові, однак є певною мірою принципом альтернативности[33]. У Бессажанковій поезії можна відшукати найбільше таких поетичних творів[34], які можна вважати прикладом «генеалогічного дискурсу».

Для поетки важливою є її рідна земля, до мандрівки якою вона запрошує усіх охочих у поезії «На свято Гуцульщини»: *Вітаймо, вітаймо в карпатській країні, / Де бистрий Черемош, де буйний Прут плине, / Вітаймо гір свято – веселе, як нині.* Авторка не приховує місць, які б вона хотіла сама відвідати й показати мандрівцям: *До гір поспішаймо: на Кути, на Косів, / На Космач, Ворохту – стражницю небес, / Щоб слухать пречистих – одвічний гір глосів.* А от національна ідентифікація особи, яка запрошує до мандрівки майже непомітна, хоча й присутня: «На свято *кресовій* (письмівка моя – *І. М.*), пречудній землі»[35].

До цієї «кресової, пречудної землі» авторка без жодних застережень зараховує давні містечка Гуцульщини – Кути і Косів (хоча й не лише ці). Зокрема у поезії «З Кутів» вона акцентує увагу не на самих гуцулах, а на ромах, які, во-

[31] Л. Рубінґер, *Дещо про столицю Покуття*, [у:] *Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статтей про недавнє минуле*, ред. Богдан Романенчук, Філядельфія 1988, с. 35.

[32] Див.: А. Ф'ют, *Зустрічі з Іншим*, с. 39–47.

[33] Там само, с. 39, 40.

[34] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*…, s. 3, 4, 14, 16, 17–18, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 31–35, 39–40, 41, 42, 45, 50, 58, 84–85, 101–106, 108, 109–110, 113–114, 116–117, 118–119, 121.

[35] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 3; Український переклад: *Альбом снів*, с. 15.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

чевидь, надовго запали у її душу своєю музикою: *Циганська музика предковічної туги / Душу чарує чаром прозорим, / - Хтось пройшов тихо, нечутним кроком, / Пояс щастя сплітається сном злота-журби.* Не лише чар музики, таємничість приваблюють авторку, а й якісь невідомі, приховані образи-жалі, що надійно приховані місцевим людом, який, ймовірно, хоче спокою і зрозумілих «правил гри»: *Циганська грає капела, ніби сонячні гроти, / Смичком на струнах душі: облямівку срібла / Старі пестять жалі, хмариною вкриті: / Журяться так жадібні тиші і простоти.* Ця ж поезія, яку, до речі, З. М. Бессажанка прочитала в етері Польського радіо 13 червня 1933 року, завуальовано закликає до дії: «Якби давно омріяне слово *сталося тілом* (письмівка моя – *І. М.*)»[36].

Для поетки журба і горе є, у цьому дискурсі, вічними супутниками горян. Саме гуцули, у її візії, просять вищі сили про річ цілком очевидну для кожної людини – здоров'я, адже вона слабка, а Господь Бог – сильний. Так у поезії «З Косова», З. М. Бессажанка зі знанням справи стверджує: *Грають трембіти, тужливо ридають, / "Гей, моцний Боже, дай же добре здоров'я", / Грають трембіти, гір даль відслоняють, / Протяжно, довго, як сурми, волають.* Помітним є й вплив музикальности на поезії цього, умовно першого, дискурсу. Тут і трембіти як сурми, тут і кобзи – своєрідна вісь координат, на якій смуток і радість людини гір: *Враз плач кобзи у щитник і сосни пострілив, / Зелень Рибниці співом вдовиним спечалив – / Кобзи гуцульські – хто ж їм голос звістить, / Хіба що душею в горбину духмяну влетить.* Сюди ж додаймо й кольористику, яку охоче полюбляє поетка, додавши до річкової зелені ще й аквамарин, смараґд і блакить: *Аквамарином, смараґдом, блакиттю / Сонячна смужка набрякла – й урвалась – / Гір розстелені зблідли обруси.* Та все ж таки ця, сказати б, реляція з Косова завершується твердженням авторки про «біль верховин», її поразку, – найпевніше у сучасному, повоєнному, модернізованому і суперечливому світі, з неприваблівою домівкою гуцулів: *І цівка дощу в темні гір бурнуси, / Ніби в кептарі гуцульські зітхнула: / Так гори плачуть – біль верховин, поразка*[37].

Натомість покутський край з її столицею Коломиєю, для поетки немовби квітне айстрами, потопає в осінніх садах, є свідченням оманливої безтурботности. У вірші «Вінок піснярeві Покуття», написаному з нагоди відкриття пам'ятника поетові польського романтизму Францішеку Карпінському 12 вересня 1931 року, З. М. Бессажанка проголошує ще й «польськість» землі, де той народився: *А над землею, до якої Прут спливає, / Орел знову крила розкриває, / Де світиться ім'я Поета нині / його рідна дідівщина*[38].

Своєірдний апотеоз генеалогічного дискурсу поезій З. М. Бессажанки – вірш «Маріяцька вежа і Зиґмунтовий дзвін», присвячений авторкою *прастарій сто-*

[36] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty...*, s. 42; *Альбом снів*, с. 21.
[37] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty...*, s. 45; *Альбом снів*, с. 22.
[38] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. 118. Переклад поезій З. М. Бессажанки тут і далі, якщо іншого не вказано, мій – *Авт.*

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

лиці моєї родинної землі, – Кракову. У ньому, якщо йтимемо слідом за пропозицією А. Ф'юта, знайдемо ключ до розуміння національних взаємин – усталені в минулому уклади[39]. *Від маківок веж моїх, Зиґмунте, до твоєї, / вітровієм стежка: одвічні хейнали, / Крилаті як птаха – видзвонюю – фанфари: / Віками співанку подячну, мою співаночку.* І хоча «її вежі», вочевидь були у Львові, поетка ідеалізує саме краківську Маріяцьку вежу та її дзвін, наголошуючи на тотожности його хейналу та ритму її, Бессажанкового, серця, у якому – Польща-королівна: *Так буде навіки: хейналу твого відлуння / І серця мій ритм, для Польщі-Царівни / Тріумфом нехай загучить: сердець польських відгомону двійня!*[40].

Зауважмо, що проблема авторської ідентичности і/або лояльности до «рідної землі» («спільноти культури») у цьому дискурсі є надзвичайно важливою, адже у поезіях З. М. Бессажанки поєднує три чинники: національний, релігійний і політичний. Усі вони більш-менш взаємопов'язані через профанно-сакрально-мітологічні мотиви природи (гори, річки, поля, сади), людини (державних і політичних діячів, рідних, знайомих, вчителів, учнів), надприродних сил.

Натомість другий дискурс – ***симбіозу***, згідно з А. Ф'ютом, характеризує «навмисне стирання національних і культурних відмінностей»[41], хоча у досліджуваних нами текстах не знайдемо виразного локального патріотизму (ми – «тутешні») або ж сюжетів нівелювання національної приналежности героїв. Окремі поезії З. М. Бессажанки[42] можна «вписати» у цей дискурс.

Прикладом своєрідного космополітизму авторки є, передусім, вірш «Душа світу», написаний 9 травня 1926 року у Львові. У ньому віднайдемо й чимало «духів» і «душ»: «душу-зілля», «дух ангелів», «душу фрески», «дух синявий», «душу вітру», «дух пастушка», «дух-поточиськ», «душу-квітку», «дух – верхо-квіття», і, нарешті, «душу світу». Уявні сторінки цієї *неоплатонічної книги* промовляють до читача символами і префігураціями прадавнього (язичницького) світу: *З древ сочистих барва повисає, / Душа-зілля, / Хмари з вітром підганяє, / Дух ангелів,* або *Крізь гірське повітря вилітає, / Душа вітру, / Купальські вогні розжаряє, / Дух пастушка*[43].

В іншому вірші – «Дощ в горах», датованому 1931 роком і написаному ув Ворохті, саме гори є певною універсалією, довкола якої розгортається оповідь поетки: *Як сумно! Дощ плине і плине, / А жура у тій сірій годині / Так хляпа, так хляпа, чорніє, / Як світу всього безнадія.* Не забуваймо, що З. М. Бессажанка була пристрасною мандрівницею, а туризм (не конче етнічний) був її улюбленою розвагою. Звісно, поетка ніби «прирівнювала» побачене у гірських походах, там, «на горі», з тим, що бачила повсякчасно, а ще й була учасницею побаченого, там,

[39] А. Ф'ют, *Зустрічі з Іншим*, с. 39.
[40] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. 121.
[41] А. Ф'ют, *Зустрічі з Іншим*, с. 43.
[42] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 11, 12–13, 15, 24, 25, 37–38, 43–44, 48–49, 51–53, 66–67, 79–81, 82–83, 97, 100, 115, 120, 122, 123, 124.
[43] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 11; *Альбом снів*, с. 17.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

«унизу». Символічною точкою біфуркації у цій поезії є грім / блискавка, яка завжди змінює ситуацію, а, отже, передбачає варіативність змальованих подій саме у горах: *А як загуркочуть з гір громи, / Іскри зломивши марноту, / Душу зі смутку визволяє, / Скелю жалоби ламає.* Тут же побачимо й прихильність авторки до солярних символів, почасти давнього язичницького культу – на полюсах «радість» – «смуток», іншими словами – «життя» – «смерть»: *І кличе: "Прийди сонце веселе, / Хай замовкнуть сльози жалобні, / Хай в душі моїй дощі не ридають / І серце смутком не наповняють"*[44]. Слід пам'ятати, що вода (дощ, річка, море) – домінуючий мотив у Бессажанковій поезії, а, відтак, вони є тими елементами живої природи, які мусять і можуть кардинально змінити сутність речей і подій, що їх опоетизовує авторка.

У її поетичному ландшафті осібне місце займає ліс – у тріаді *зелений, старий ліс, молоденький, буйний ліс, Божий ліс*, який є супутником то *престарого духу життя*, то *голосу землі.* Таку логіку можна відшукати у вірші «Ліс»: *Над дорогою війська шеренга суне, / Зелена рота, / Шоломи гойдає, в присмерку / Лісова піхота. / То ліс, / Зелений, старий ліс.* Авторка закликає: *Гей лісе, лісе, мій казковий лісе, / Життя є в тобі, / Чи сонце сіяє, чи вітер грім несе, / В похмурій добі, / Дух єсть, / Дух життя престарий!*[45].

Лише на перший погляд цей вірш можна було б віднести до четвертого Ф'ютового дискурсу – ***катастрофічного***. Того, який свідчить про «перспективу неухильного знищення», тієї погибелі, «котра приходить іззовні»[46]. Але ж ні: Бессажанковий «Ліс» – ідеалізований і позбавлений будь-якого фатуму; її ліс вимагає лише витримки, хоча саме він (ліс) є живим свідком негативних явищ – грози, згубних вчинків людини супроти природи тощо. Однак поезія передбачає живе існування лісу, адже *День йде!*.

Але повернімося до дискурсу симбіозу, адже лише день «йтиме», а й годинник, який, немовби ціле життя з його перипетіями, описує З. М. Бессажанка у поезії «Увечері». Її вона написала в Яворові 29 січня 1928 року: *Складені стоси карт тихо дрімають, / Дзиґар усе ще відбиває хвилі, хвилини, / Над землею білий вечір січневий / Повиснув, десь в далині гучать танцю звуки, / Вже час, вже час.* А що будь-яке життя і/або бажання є лише сном, авторка запитує у квітки папороті (щитника), яка спливатиме з посрібленої морозом шибки: *… Для чого зникаєш, блискуча квітко, / Чому збігаєш і в які світи? – / – Дзиґар тихенько зашепче циферблатом: / Де твої квіти, де твої квіти, / … То сон, що зник…*[47]. Цікаво, що квітка папороті, згідно з мітологічними уявленнями, надає людині магічних здібностей, а з'являється лише у купальську ніч, і то хлопцеві. Тож бачимо тут «прямо обернену» оптику Бессажанкової поезії – авторка, ймовірно, виступає

[44] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 24; *Альбом снів*, с. 19.
[45] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 79.
[46] А. Ф'ют, *Зустрічі з Іншим*, с. 45.
[47] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 115.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

у ролі хлопця, а зима перетворюється на літо, годинник – на сон. Така авторська ідея може лише підтверджувати тезу А. Ф'юта, що дискурсом симбіозу керує принцип стирання відмінностей та принцип змішування станів буття[48].

Ще один доказ цього – вірш з циклу «Безхатченкам», написаний у Львові 24 листопада 1926 року. Його останній куплет так дає «відповідь» рядками З. М. Бессажанки: *Нема в нас домівки на землях скелястих, / Наш дім – окрайка земель, / Де сонце Господнє встає – / Для всіх він єдине блукання – для всіх – / "Чи в колі родиннім, чи в пустці безхатьків – / Для всіх він єдине блукання – для всіх"*[49].

«Обложена фортеця» – так називає свій третій дискурс А. Ф'ют. Його особливість полягає у тому, щоб загострювати те, що розділяє. Два принципи управляють цим дискурсом – винятковости і безальтернативности. Відтак його притаманний поділ на «своїх» і «чужих». Як зауважує А. Ф'ют, у цьому й криється парадокс літератури «кресів», адже, скажімо, у багатомовности (додаймо, багатоетнічности) вбачається специфіка етнополітичних сфер пограниччя культур[50].

До цього дискурсу можна було б зарахувати також і низку поезій З. М. Бессажанки[51]. Для розуміння особливостей східногалицької етнополітичної сфери досліджуваного періоду, цей умовно третій дискурс її поезій має принципове значення. Йдеться тут про сповідування поеткою засад «охоронного» або «консервативного» націоналізму[52], який для неї виступав таким собі захисним бар'єром від «чужих» (не-поляків).

Як показують поезії З. М. Бессажанки вона не стояла осторонь важливих подій політичного характеру у власній державі. Зокрема про це свідчить її вірш «Клянуся!», написаний у 1926–1933 роках. Вочевидь тут головним лейтмотивом став Травневий переворот Юзефа Пілсудського 1926 року: *Година пробила важлива, / вже вдруге, / Схилилася знову голова сива, / А вуста знову проказують те слово: / Присягаю!*. Немає сумніву, що уявний герой цього вірша складає присягу на вірність саме польському народові, закликаючи Господа Бога йому в цьому допомагати: *"Клянуся, / У цей великий день – / Для Польщі тільки жить! / "Клянуся буть незрадливим у цій добі / Спомагай мені, Боже! / Хочу служить, о Польще, тільки тобі, / У радости, в праці – у шанцях! / Клянуся! / Боже, мені поможи / Голосу мого дослухайсь!"*[53].

Тематично мотив національного провідництва продовжує вірш «Вождь», найімовірніше також про Ю. Пілсудського: *Обличчям до Нього! Струнко! Напра-*

[48] А. Ф'ют, *Зустрічі з Іншим*, с. 43.

[49] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. 120.

[50] А. Ф'ют, *Зустрічі з Іншим*, с. 44, 45.

[51] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty...*, s. 5–8, 9, 19–20, 36, 46–47, 59–60, 62–65, 68, 69, 72–73, 74–75, 86–88, 89–91, 92–93, 94, 95–96, 98–99, 107.

[52] Див.: І. Монолатій, *Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867–1914 рр.*, Івано-Франківськ 2010, с. 306–307.

[53] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. 59, 60.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

во глянь! / […] *Зброю покажи! Знамено своє перед Ним схили!* / *[…] Тиша. Як серця б'ють, ніби дзвін! … А всіх серцебиття збирає у ритм – Він!*[54].

На іншій сходинці поетичного доробку З. М. Бессажанки – вірш «Останній польот», присвячений польським летунам – капітанові Францішеку Жвірці та авіаконструктору Станіславові Віґурі, які трагічно загинули в авіатрощі під Церліцком Ґурним на Заолжі 11 вересня 1932 року. У цій поезій містяться такі промовисті рядки: *– О Польще-мати, Ти чудесна – / У далеч глянь! Натягуй м'язи блискавично, / кров'ю-потом, / щоб злитися в єдине / зі своїм птахом, / … поспішать за небокрай….* Завершувалася ця поезія так: *– За сонцем – вічної зажури!.. / ... Світку й Шчеку! Скінчились вже польоти… / вбито буревієм / птаха – серце / … і розбилось!*[55].

Однак найвищий градус у дискурсі «обложеної фортеці» мають Бессажанкові вірші, у яких фігурують «львівські орлята» й Невідомий солдат, вочевидь, жертви польсько-української війни за Львів і Галичину 1918–1919 років.

У вірші «На цвинтарі львівських орлят», 11 куплетів якого поетка присвятила *першому обороницю Львова у давній Польщі – Янові Собєському*, З. М. Бессажанка оповідає нещодавні для її сучасників події, інтегруючи в епіцентр вірша Польщу в іпостасі Скорботної Матері: *На цвинтарі львівських дітей, / На могилі береза шумить, / Плач до неба від землі летить, / "Stabat Mater Dolorosa". / Стала Скорботна Мати, / що втратила свої орлята, / Спливає тихо обличчям сльоза, / Це Вітчизна наша свята.* На призабуту всіма могилу, де лише чути ридання вітру, вже приходить Польща: *Там, де Матінка Скорботна,/ Не оплаче сина, / Прийшла Польща, сльозами обмита, / Мати матерів, єдина.*

Важливими є слова, що їх вона промовляє до невідомого «орлятка»: *"Спи синочку – нема мамки, / що б тебе заколисала, / Де спочив на віки, того вже не знала. / Якби їй бідненькій дух могильний, / Оповів, чи відшукає сина, / То пішла б на край світу, / Клячучи, єдина. […] Виплакала б очі свої, / Як Матір Скорботна, / Що під сина хрестом стала, / Од сліз-болю ледь живая".*

Останні три куплети цього вірша наголошують на тому, що жоден зі «львівських орлят» не забутий сучасною авторці Польською державою, незалежність якої відновили саме у листопаді 1918 року: *Там, де матінка жалобна, / Не ходила між гробами, / Прийшла Польща, сльозами обмита, / Плакать гірко над синами.* Тут Польща виступає не лише «збірним» образом усіх польських матерів, які втратили під час боїв за Львів своїх дітей, а й центральним пунктом авторської оповіді: *Біль всіх матерів принесла / Повні гірких сліз зіниці / На могилі береза зросла/ Й чула таємницю.* І хоча у час написання поезії, згадані поеткою події були вже історією, а Польща вистояла і перемогла в польсько-українській війні, наприкін-

[54] *Ibidem*, s. 94.
[55] *Ibidem*, s. 95, 96.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

ці вірша З. М. Бессажанка говорить: *У ніч, що плачами рида, / Хоч зорями сяють небеса, / Заплакала кров'ю і сльозами / Польща – Mater Dolorosa*[56].

Вірш «Невідомий солдат» поетка написала 31 жовтня 1925 року – у день похорону невідомого польського вояка. У цій поезії місцем події є львівський «Цвинтар орлят», а львівська земля – символом польської звитяги.

Невідомого героя авторка наділяє вояцькими чеснотами: *Завжди вірний хоругвам Волі, / Ґрод кресовий шанує символ довічний – / Це їде наш Князь Незламний, / До столиці – Він, лицар пречистий!* […] *Завдяки жертві Його, сьогодні ми / Живемо вільні – він, Лицар непорочний, / Дав нам сонце оглядати Волю, / Дав нам прожити день захвату благородний.* Не менш символічними є інші куплети вірша, які лише підкреслюють емоційність З. М. Бессажанки: «*– Коли трумна із вояцьким прахом, / Польщі зіркою сіяє, / Серце жваво Польщі тримає, / Шумить тихо мелодія осіння* […] *І погляд свій осяйний звертає / На юрби, що йдуть в поході, / Бачить Польщу – звитяжець – по смерти – / Все ще до сонця, до Духа свободи*[57].

Зауважмо: поетична фігура Невідомого солдата зустрічається у Бессажанкових поезіях не вперше, адже вже на початку своєї збірки вона вносить у свою поетичну творчість вірш «Колисанка (Могила Невідомого солдата)», присвячений пам'яти Вацлава Ґодзінського (Вацлава Ґордиша), польського лікаря і бойовика за польську незалежність, ініціатора і фундатора поетичного конкурсу Польського радіо у Варшаві[58].

Узагальнюють аналіз вибраних поезій З. М. Бессажанки за дискурсами літератури «кресів», що її запропонував А. Ф'ют, кількісні та відсоткові показники:

Табл. 1. «Кресові» дискурси поезій Зоф'ї Марії Бессажанки

Генеалогічний	Симбіозу	«Обложеної фортеці»	Катастрофічний	Разом
27 (42,1%)	19 (29,6%)	18 (28,1%)	0	64

Власне опрацювання

Відтак, по-друге, слід з'ясувати особливости поезій З. М. Бессажанки ще й використовуючи типології патріотизму, зокрема якщо йдеться про патріотизм неполітичний.

[56] *Ibidem*, s. 74–75.
[57] *Ibidem*, s. 92, 93.
[58] *Ibidem*, s. 5–8.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

4. Поезія З. М. Бессажанки у контексті типології патріотизмів. Особливе значення локальних патріотизмів

Сучасні дослідники поділяють його, головним чином, на патріотизм етнічний і культурний[59]. Здавалося б, у контексті досліджуваної репрезентантки східногалицької етнополітичної сфери першої третини XX ст., вже само собою зрозуміло, що у осерді її поезій – патріотизм етнічний. Саме він повною мірою цінує, сказати б, ексклюзивність «власної» спільноти, а однією з найбільших цінностей, закладених у цьому типі патріотизму, є ідентифікація зі «своїми», солідарність з ними, а також беззаперечна відданість власній етнічній групі. Відтак необхідним, щоб «довести» свою відмінність і однорідність («чистоту») групи тут буде генеалогічне походження, зокрема походження членів етнічної спільноти від спільних предків. Саме тому, в цьому типі патріотизму, «свої» наділятимуться виключно позитивними, а «чужі» – негативними конотаціями. Натомість патріотизм культурний не вимагає функціонування міту «походження», характерний відкритістю, адже культура тут передбачає два шляхи: або відторгнення, або асиміляцію[60].

Зауважмо таке: З. М. Бессажанка ніколи не покидала ані своєї «малої» (Галичина), ані «великої» (Друга Річпосполита) батьківщини. Тому в її віршах немає якоїсь ностальгії за «втраченою батьківщиною», однак є емоційна екзальтація над історичною героїкою, відлуння польського месіянізму (приміром такі-от поезії: «Хрещення короля Яна III», «Королівські танці», «Яворовські дзвони», «На цвинтарі польських орлят», «На Високому замку», «Зачарований лицар», «Невідомий вояк», «Leopolis – semper fidelis», «Маріяцька вежа і Зиґмунтовий дзвін»)[61].

Саме тому досліджувана поезія, як і сама творчість З. М. Бессажанки, є прикладом патріотизму етнічного – за визначенням. Промовистим доказом цього є присвята авторки у другій частині збірки: «*Спільній* любові ПОЛЬЩІ матері усіх матерів наших *ЄДИНІЙ* її Вождеві і Владарю у ДАНИНІ (письмівка моя – *І. М.*; великі літери – З. М. Бессажанки – *І. М.*)»[62].

Образ Польщі-матері активно використовує поетка, адже це не лише Польща-Скорботна мати, "Stabat Mater Dolorosa" («На цвинтарі львівських орлят»), чи Вітчизна-мати («Leopolis – semper fidelis»)[63], а й та поетична фігура – Польща–пані, про яку снить «Зачарований лицар»: *На підніжках татранських зачарований лицар спить, / Не біда, що на боці срібної шаблі нема, / Та й гусарів летючих обіруч і вірної варти катма, / Сон про Польщу – свою пані снить, / Довгі їй служив літа*[64].

Дискурс «походження» чи пак, «чистоти», у поетки підкреслено ґендерний: він пролягає від маскулінности – польських королів – Яна Собєського, «першо-

[59] P. Burgoński, *Patriotyzm w Unii Europejskiej*, Warszawa 2008, s. 51.
[60] *Ibidem*, s. 51–53.
[61] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 68, 69, 72–73, 74–75, 86–88, 89–91, 92–93, 107, 121.
[62] *Ibidem*, s. 55.
[63] *Ibidem*, s. 74–75, 107.
[64] *Ibidem*, s. 89.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

го захисника Львова у давній Польщі» («На цвинтарі львівських орлят»[65]), до фемінности – «Польщі-пані» («Зачарований лицар»[66]), а, отже, прокидання зі сну польської бездержавности залежатиме теж від столиці (Варшави, вона ж жінка) відродженої держави, до якої крокує «лицар пречистий», аби там спочити («Невідомий солдат»[67]). Так, фактично, «зачарований лицар», що прокидається у передгір'ї Татр (тут маємо алюзії до «Зимової казки» Генріха Гейне з його горою Кіфгейзер та сплячого кайзера), перетворюється у поетичній уяві авторки у жертву польсько-української війни за Львів, того «невідомого солдата», якого прах перевозять до Варшави. І лише тепер, як показує авторка, податок крови і/або пам'яти супроти її Вітчизни сплачено повністю.

Щоправда ознак патріотизму культурного у збірці З. М. Бессажанки не відшукаємо: поетці, фактично, байдужі «інші», адже у віршах не знайдемо українців чи інших представників багатонаціонального середовища Галичини, зокрема Покуття і Гуцульщини. Тут лише присутні, як певне «вкраплення» до поетичної палітри, гуцули, позбавлені будь-якої етнічної належности («Коломийка»), або, скажімо, роми, що їх вона, услід за тодішньою традицією, називає циганами («З Кутів»); чи ж музичні інструменти гуцулів – трембіти, грають власне без гуцулів, хоча поетка знає й про кобзи і кептарі горян («З Косова)[68].

Тому, на наш погляд, варто говорити про *локальні патріотизми* поезії З. М. Бессажанки. Сутність локального патріотизму полягає у земляцтві, родинності, близькості чи укоріненню, особливо якщо йдеться про малі території – спільноти й простір добре відомі людині, ті, які вона здатна охопити своїми переживання або пам'яттю[69].

А що Бессажанкова спадщина є, поза сумнівом, національно насиченою, важливою у ній є тріада – окреслена локальна спільнота, її культура й територія – часопростір життя і діяльности поетки. Тому, ґрунтуючись на пропозиції Станіслава Оссовського[70], можна було б поділити локальний патріотизм З. М. Бессажанки на два типи – патріотизм «приватної вітчизни» і патріотизм «ідеологічної вітчизни». Слід підкреслити, що ідея С. Оссовського про типи локальних патріотизмів («приватної вітчизни» і «ідеологічної вітчизни») корелюється з аналогічними пропозиціями західних вчених, хоч і значно обмеженішими щодо пояснень – німецькомовних («Heimat», «Heimatgefühl» і «Vaterland», «Liebe zum Vaterland») чи англомовних («home feeling», «national bildung»)[71]. Це, між іншим, означає, що локальний патріотизм є надзвичайно важливим типом патріотизму, адже він є й прикладом поділу на «своїх» і «чужих» у колективній свідомости.

[65] *Ibidem*, s. 74.
[66] *Ibidem*, s. 89.
[67] *Ibidem*, s. 93.
[68] *Ibidem*, s. 39–40, 42, 45.
[69] P. Burgoński, *Patriotyzm w Unii Europejskiej*, s. 66.
[70] S. Ossowski, *O ojczyźnie i narodzie*, Warszawa 1984, s. 26–28, 43–45.
[71] *Ibidem*, s. 29.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

Пропонуємо подивитися на ці типи, використовуючи для аналізу по три вірші З. М. Бессажанки до кожного з них. Перший тип характеризується територією і людьми, посеред яких фігурант прожив життя або значну його частину, а тому стосунок до них є безпосереднім і дуже особистим. Зокрема тут важливими є місце народження і земля предків («родинна земля»), адже остання інколи має магічне значення, є тим простором у центрі якого завжди стоїть домівка як мітична структура. Вона й облаштовує картину «свого» світу і екзистенційний досвід навколишнього світу. У випадку З. М. Бессажанки, до патріотизму «приватної вітчизни» треба зарахувати більшість відомих нині поезій. У них знайдемо її рідних (матір, батько, брат), знайомих (Зоф'я Кляйнер, М. Крупінська), однодумців, кумирів, вчителів (Вацлав Ґодзінський – Вацлав Ґордиш, Ян Каспрович), вихованок вчительських семінарій, а також місця, пов'язані з самою поеткою, її проживанням і подорожами (на Галичині, Покутті й Гуцульщині: Коломия, Львів, Ворохта, Дора, Прут, Хом'як, Зарослак, Чорногора, Кути, Косів; у Бещадах – Ступосяни)[72]. У поезіях цього типу патріотизму можна віднайти сп'яніння таємничістю життя і природи, творення елегійної Гуцульщини, світу, який належить авторці та усім її читачам. Либонь, цей тип локального патріотизму поетці давав чималі почуття безпеки, впевненості та довіри.

Невипадково збірку поезій авторка розпочинає (після вірша «На свято Гуцульщини», який можна вважати своєрідним запрошенням до читання) віршом «Благання». У ньому З. М. Бессажанка звертається до німфи рідного їй Пруту: *Поможи мені, Німфо Пруту золотоволоса, / Зодягнута в шати зелено-шлюбні, / Під самісіньке небо славу Твою піднести, / І вроду Твою уславити знову.* Чи не свідчить ці рядки й те, що авторка, як і мітологічна німфа, є нареченою і/або заручена з кимось, чи, скоріш, це ледь приховане побажання поетки? Бути символічною нареченою оточуючого її світу прочитується далі: *Хай гори Твої, і чистії луки / І срібнії води, й туманів мережки / Змалюю, як власнії гори, / Де квітнуть підгальські дзвіночки чарівні*[73]. Бачимо, що, описуючи Надпруття, Карпати, авторка бажає одночасно бути й на Підгаллі у Татрах.

Ідея мітично-казкових створінь, які мешкають у знайомих авторці річках не покидає й далі. Вірш «Русалка з-над Пруту» починається такими рядками: *Зелене волосся русалки / Блищить в намисті води/ Йди до мене, молодчику, / В'язати разом водоростей вінки.* А далі поетка розкриває задум своєї акції: *Ходімо зі мною – зелені коси / Розвивати на сірій скелі / І чесати у білій піні / Відьомське волосся – сльози роси.* Нараторка зацікавлює свого протагоніста, оповідаючи, що буде далі, якщо молодий хлопець спокуситься на пропозицію русалки: *А потім підеш в гли-*

[72] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 3, 4, 5–8, 9, 11, 12–13, 14, 15, 16, 17–18, 19–20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31–35, 37–38, 39–40, 41, 42, 43–44, 45, 48–49, 50, 51–53, 79–81, 84–85, 89–91, 97, 100, 101–106, 108, 109–110, 113–114, 115, 116–117, 120, 122, 123, 124.

[73] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 4; *Альбом снів*, с. 16.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

бочінь, / На дно, любчику милий, / Дам тобі замок мій – богинь / Водяних – оточать вони тебе вміло[74].

І далі Прут вигулькує у вірші «У дорозі на Говерлу»: *З гір чутно водоспадів Пруту шум, / Говерла тихо тужить, / Гірських ялиць шалений тлум / Її розпуку ніжить.* Поетка-мандрівниця закликає: *Гей! Внизу залиш ланцюг турбот, / Орлиним полетівши шляхом! / Над нами чуває верховинний Бог – / О, якби тут бути птахом!*[75]. Відтак, на підставі Бессажанкового патріотизму «приватної вітчизни», можна припустити, що цей тип локального патріотизму в її віршах є сильно детермінований універсальними, понаднаціональними, мотивами.

Інша справа – другий тип локального патріотизму, що, зазвичай, означає відношення особи до певної більшої спільноти, яка заселяє визначену територію, при чому не базується на власному безпосередньому досвіді щодо тієї спільноти та її території, або на набутих через це навичках, але на певних переконаннях – ідеології. З-поміж огрому поезій З. М. Бессажанки зарахувати до патріотизму «ідеологічної вітчизни» можна небагато. Зокрема це вірші, в яких фігурують історичні постаті та національні герої Польщі – польська молодь і Польські легіони, Начальник Польської держави Юзеф Пілсудський, король Ян III Собеський, герой війни за незалежність США, шляхтич Казимир Пуласький, художник-повстанець Людомир Бенедиктович, військовий летун Францішек Жвірко та авіаконструктор Станіслав Віґура, поет-романтик Францішек Карпінський, а також знані місцевости Другої Речіпосполитої – Рафайлова, Яворов, Львів, Варшава, Краків, Ґданськ, Балтійське море, а також Баб'я Ґура у Бескидах[76].

Приклади Бессажанкових віршів, які вважаємо свідченням цього типу локального патріотизму, слід розпочати з поезії «На перевалі Легіонів»: *"Молоде польська – глянь на той криж, / польські легіони знесли його ввись, / Переходячи гори, ріки і вали, / Для Тебе, Польщо, і для Твоєї слави".* Бо саме у Карпатах знаходиться той охоронний мур польськости, тут проливалася кров поляків-легіоністів під час Першої світової війни: *Молоде польська, покохай країну кучугур, / Карпатської стражі граничний мур,* […] *– Молоде польська – тут молода кров / Принесла Польщі звитяги дзвін / З кожної краплі крови зросли квітки, / Щоб воскресіння дзвонити кантати.* Насамкінець авторка емоційно закликає: *Молоде польська – тут надбай свій шлюб, / який мусиш держати по гроб: / "До героїзму – трудом життєвим, / Дійдемо щасливі – розсвітом осяйним"*[77].

Одним із прикладів національного героїзму для молодих поетка небезпідставно трактує чин художника, повстанця 1863 року Л. Бенедиктовича, який відійшов у засвіти 1926 року у Львові. Саме йому З. М. Бессажанка присвятила

[74] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. 23; *Альбом снів*, c. 18.

[75] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. 28; *Альбом снів*, c. 20.

[76] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 36, 46–47, 58, 59–60, 62–65, 66–67, 68, 69, 72–73, 74–75, 82–83, 86–88, 92–93, 94, 95–96, 98–99, 107, 118–119, 121.

[77] *Ibidem*, s. 36.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

вірш «Leopolis – semper fidelis». Починається він такими рядками: *Страждальниче звитяжний, / Віками кров твоя свята, / Свободи предків засів щедрий, / Страждальницю-землю собою напуває, / Вітчизні-матері у зацній жертві.* Смерть і похорон мистця авторка перетворює у своєрідну маніфестацію польського національного духа, відданість «містові Лева» – «завжди вірному»: – *На прощання в Польщі вільній, / Хай знамена полкові у шані / До землі похиляться твоїй труні. / Хай гримлять костьольні дзвони / На квітки мальовані настроєм....* А далі *...Орлята львівські візьмуть тіло, / Що закривавлене у лісі мліло, / А дух летітиме іскрою, /Малюючи небес високість Богу. / Leopolis semper fidelis / Тебе вшанує серцем – син, онук, брат!*[78].

Серед віршів типу «ідеологічної вітчизни» варто виокремити поезію «Балтійські хвилі», що її авторка написала 4 липня 1927 року, адже в ній певною мірою підкреслюється державницька ідея Другої Речіпосполитої «від моря до моря»: – *Взяла в долоні пінливе пір'я: / Хвиля незнана– але вода знана – / Те саме шумовиння біле ніби духи, / Било в облавок корабельний Гетьмана, / й Вождя.* Адже *Та сама вода вітала Його вірно, / Я ж лише вітаю сьогодні Балтики хвилі*…. І далі важливе ототожнення авторки зі своєю Вітчизною та її сакральними символами, адже з балтійського узбережжя вона переноситься спочатку до Варшави, а відтак до Кракова: *Подамся до Яна катедри, з голосінням, / Подамся на Вавель, крипту учути, / Обцілую холодний надгробок, пилом / Розляжусь на камінних розхрестях, / Як спочиваєш Ти, о Духу-Королю!*[79].

Табл. 2. Локальні патріотизми поезій Зоф'ї Марії Бессажанки

Патріотизм «приватної вітчизни»	Патріотизм «ідеологічної вітчизни»	Разом
45 (70,3%)	19 (29,7 %)	64

Власне опрацювання

5. «Зовнішні» впливи у віршуванні З. М. Бессажанки

У контексті дискурсів літератури «кресів» і «локальних патріотизмів» творчости З. М. Бессажанки важливим є вивчення фактору зовнішніх впливів на її поезії.

Найперше слід зважити на тогочасну критику, яка не забарилася у середовищі полоністів, репрезентантів польського шкільництва. Їхня загальна оцінка не була доброзичливою, адже прізвище поетки (а не літературознавиці) об'єднали у таку собі трійцю «Бессажанка, Птак і Янчик», що її критикували: «треба зробити формальний відбір [поезій – *І. М.*], щоби повною мірою побачити те, що заслуговує уваги. Шедеври народжуються рідко, твори високої мистецької вартости так само

[78] *Ibidem*, s. 107.
[79] *Ibidem*, s. 66, 67.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

не надто часто, […] окрім зовнішньої назви небагато мають спільного з поезією (збірка З. М. Бессажанки, Г. Птака, Ф. Янчика). Автори не опанували форми настільки, щоб свої візії і емоції висловити достатньо і технічно вправно»[80]. Чи не тому не знайдемо у тогочасних літературознавчих працях будь-якої рецепції Бессажанокової поезії? І хоча її доробок почасти «вписувався» у дискурси тогочасної польської літератури експресіонізму і неореалізму, зокрема «жіночого» психологізму, «екзотизму», «жіночої» поезії, регіоналізму, до авторів вартих уваги її не зараховували й у антологіях поезій міжвоєння її вірші не вмістили[81].

Сьогодні годі шукати цьому пояснення. Однак лише частково пояснити таку реакцію її сучасників і, вочевидь, критиків, можна приглянувшись до її професійного оточення і не лише.

Найперше мова про Я. Каспровича, «улюбленого ректора» поетки. Зваживши на захищений ним 1904 року докторат про лірику Теофіла Ленартовича, можна припустити, що й дисертація З. М. Бессажанки «Народ у Ленартовича і Конопніцької» розмістився у системі дослідницьких координат Я. Каспровича, як представниці його наукової школи. А що Я. Каспрович був ще й поетом-модерністом, надзвичайно цікавими є ймовірні впливи його поетичного доробку на віршування З. М. Бессажанки.

По-перше, якщо йтиметься про натуралізм її поезій, тотожними у певному сенсі (ідей, мовно-стилістичних конструкцій тощо) є «співпадіння» з поезіями Я. Каспровича.

Якщо у збірці «Книга убогих» (1916) він розпочинає свій вірш рядками *Вітайте, кохані гори, / о, вітай, дорога моя річко!*, подібне знайдемо у першій поезії «Сонячних летів»: *Вітаймо, вітаймо в карпатській країні, / Де бистрий Черемош, де буйний Прут плине* («На свято Гуцульщини»). Фактично, маємо переспів мотиву, в межах якого поетка додає чітке географічне і гідрологічне місцезнаходження (Гуцульщина, Черемош, Прут), чого немає у Я. Каспровича[82]. Ця ж сама книжка поезій Я. Каспровича, вочевидь, впливає на уяву З. М. Бессажанки: його авторська присвята, у якій фігурують такі слова: *Закохалася душа моя / у тихім листі дерев*, ледь прочитуються у вірші поетки «Душа світу (З неоплатонічної книги»)[83]. В іншій Каспровичевій збірці, «Книга любови» (1895), у циклі «З гір» натрапляємо на такий заклик: *На верхівку! На верхівку! На верхівку! / Над ті золотії хмарин береги, / В живую, сонця спеку!*. Натомість у поетки маємо кіль-

[80] *Polonista* (Warszawa) 1934, tom 4, zeszyt I–II, s. 65.

[81] Zob.: K. Czachowski, *Obraz współczesnej literatury polskiej 1884–1934*. Tom III: *Ekspresjonizm i neorealizm*, Warszawa – Lwów 1936, s. 200, 246, 404, 647; *Antologia współczesnej poezji polskiej 1918–1938*. Oprac. Ludwik Fryde, Antoni Andrzejewski, Lublin – Wilno 1939.

[82] Zob.: Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 3; *Альбом снів*, с. 15; J. Kasprowicz, *Dzieła*, pod redakcją Stefana Kołaczkowskiego, tom XVI: Księga ubogich, Kraków 1930, s. 9. Переклад рядків поезії Я. Каспровича тут і далі мої. – ***Авт.***

[83] Zob.: Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 11; *Альбом снів*, с. 17; J. Kasprowicz, *Dzieła*, tom XVI, s. 8.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

каразовий клич «А ми на маківку!», а «імлистими хмарами» стікають краплини дощу («У дорозі на Говерлу»)[84]. Вже вдруге бачимо маркування З. М. Бессажанкою «своїх» гір, на противагу Я. Каспровичу, в якого вони мають цілком індиферентне (з точки зору хронотопу) звучання.

По-друге, поетка лише одного разу зізнається у тому, що її вірш є парафразом. Зокрема, коли йдеться про її «Гімн святого Франциска з Асижу», адже у Я. Каспровича у збірці «Псальми» (1921) є поезія з аналогічною назвою і почасти ідентичною структурою, хоча й значно більший за обсягом. Цікаво, що, якщо у Я. Каспровича св. Франциск благословляє вищу силу – того, хто *роздає терпіння*, то у З. М. Бессажанки, по черзі, це природні стихії – сонце, вода, вогонь, повітря і лише, насамкінець, смерть. Її вона називає «сестрою кожної людини»[85].

По-третє, у Бессажанкових політично і національно заангажованих поезіях міститься відголосся окремих поезій Я. Каспровича. Зокрема, це його вірші «Коханий захиснику Львова» (1919), «Хорунжий львівської землі», переінакшені сенси яких прочитуються у Бессажанкових «На цвинтарі львівських орлят» чи «Leopolis – semper fidelis»[86]. В їх основі – етнічна ексклюзивність поляків, їх звитяга в польсько-українській війні 1918–1919 років, пошанування «своїх» героїв у відновленій Речіпосполитій.

Осібне місце у цьому контексті займає міт про «зачарованого лицаря». Якщо Я. Каспрович переказав легенду про «сплячих лицарів у Татрах», то З. М. Бессажанка, присвятила саме Я. Каспровичеві вірш «Зачарований лицар». Тож, якщо у Каспровичевій легенді одного дня має з'явитися пастушок, що його надихатиме Бог, щоб розбудити сплячого лицаря, промовляючи: *Вже час!*, то у З. М. Бессажанки – завдання таке стоїть перед цілком звичайними людьми, адже вона закликає своїх сучасників: *На ниву, до праці, хто живий!*[87].

Як бачимо, частина доробку коломийської поетки перебувала на орбіті Я. Каспровича, хоча й не вся, адже побіч натуралізації і політизації поезій, вона змогла створити свої оригінальні твори. Щоправда слід пам'ятати оцінку, що її дав поезіям Я. Каспровича Іван Франко: «Пан Каспрович – майстер марнослів'я і невпинного потоку конфузних калейдоскопічних фраз, які, весь час повторюючись у його поезії, створюють враження якогось пережовування; звичайнісіньку банальну фразу простим художнім прийомом він підносить до високого символу, до містики, повторюючи її на протязі всього твору п'ять-десять-двадцять разів»[88].

---

[84] Zob.: Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 24; *Альбом снів*, с. 20; J. Kasprowicz, *Księga miłości*, Warszawa 1922, s. 169.

[85] Zob.: Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty*..., s. 48–49: J. Kasprowicz, *Hymny*, Wydanie drugie, Warszawa 1927, s. 80.

[86] Zob.: Z. M. Bessażanka, Słoneczne loty…, s. 74, 107; J. Kasprowicz, *Dzieła,* pod redakcją Stefana Kołaczkowskiego, tom XVII: Utwory pozproszone, Warszawa 1931, s. 34–36, 117–119.

[87] Zob.: Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. 89–91; J. Kasprowicz, Dzieła, tom XVII, s. 125–131.

[88] І. Франко, *Гинучому світові. Поезії Яна Каспровича*, [у:] І. Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 36, Київ 1982, с. 55.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

Додаймо сюди ж й алюзії, які, схоже, використовувала поетка. Вони ледь помітні, одначе можуть свідчити про інтертекстуальні «вкраплення». Зокрема це, сказати б, «відлуння» кількох поезій: 1) вже згаданої поеми Г. Гейне «Зимова казка»[89] і, відповідно, Бессажанковий вірш «Зачарований лицар»; 2) Юліуша Словацького «Гімн» («Сумно так, боже!»)[90] → вірші «Дощ в горах», «Балтійські хвилі»; 3) Адама Міцкевича «Над чистою великою водою…»[91] → вірш «Дощ в горах», а також балада А. Міцкевича «Русалка»[92] → вірш «Русалка з-над Пруту».

Як бачимо, йдеться, назагал, про літературу польського романтизму, творці якої мали чималий вплив на творчість З. М. Бессажанки. Впадає в очі й замилування нею польськими поетами інших епох. Окремі рядки з їхніх творів поетка використала у вигляді епіграфів до різних частин збірки або окремих віршів. Зосібна, це фрашка «До гір та лісів» Яна Кохановського[93], «Гімн» Ю. Словацького[94], «Думка» Маврицій Гославського[95]. Натомість на титульній сторінці збірки під її назвою авторка вмістила два куплети зі збірки Леопольда Стаффа «Посмішки миттєвостей»[96].

6. Попередні висновки

Підсумовуючи, зауважмо, що сучасне розуміння особливостей поезії З. М. Бессажанки слід розташувати у системі координат – між літературою «кресів» і локальним патріотизмом. Цікаво, що у її віршах не знайдемо прикладів інтимної лірики, будь-яких ознак тваринного світу, окремих пір календарного року (зими, весни), чи, скажімо, гумору. Якщо ж порівнювати вірші поетки з творами Я. Каспровича, не побачимо у них не-поляків (євреїв, українців, німців та інших), а це, між іншим, може свідчити про символічне перебування авторки у «етнічному гетто», а її поезії можна потрактувати прикладом «охоронного» націоналізму виключно «своєї» етнічної групи. Водночас вірші З. М. Бессажанки містять численні приклади художнього, почасти романтично-елегійного, осмислення природи (гір, рік, моря) та її явищ (дощ, вітер, гроза), ідею дружби й пошани

[89] Пор.: Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. 89; Г. Гейне, *Німеччина (Зимова казка).* Пер. Л. Первомайського, Київ 1937, с. 76, 77.

[90] Пор. Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. 24; : Ю. Словацький, *Вибрані твори в двох томах*, т. I, пер. з пол. за ред. М. Рильського, Київ 1959, с. 90–91.

[91] Пор.: Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. 24; А. Міцкєвич, *Вибрані твори в двох томах*, т. 1, пер. з пол. за ред. М. Рильського, Київ 1955, с. 111.

[92] Пор.: Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. 23; *Русалка. Мицкевичова баллада*, [у:] *Твори Пантелеймона Кулїша*. Том третій, Львів 1909, с. 364.

[93] Пор.: Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. [III], ненум.; Я. Кохановський, *Поезії,* пер. з пол., передм., прим. П. Тимочка, Київ 1980, с. 48.

[94] Пор.: Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. 55; Ю. Словацький, *Вибрані твори в двох томах*, т. I, с. 71.

[95] Пор.: Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. 86; *Антологія польської поезії. В двох томах*, том перший, Київ 1979, с. 197 (пер. В. Лучук).

[96] Z. M. Bessażanka, *Słoneczne loty…*, s. [I], ненум.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

до рідних, близьких та знайомих. Суттєвим мотивом завжди виступає сонце/сонячність, – як символ земної природи і символ вищих сил одночасно, поєднання профанного і сакрального. І зрозуміла річ, що її вірші є прикладом етнічного патріотизму доньки свого народу, який разом з «чужими» торував свій шлях не лише на рівні загальноєвропейському, а й на рівні периферії – у східногалицькій етнополітичній сфері міжвоєння. Відтак поетичну спадщину малознаної сьогодні поетки з Коломиї пропонуємо розмістити між двома одвічними натоді полюсами – етноцентризму і етноперифериности. Вірші З. М. Бессажанки є оригінальним, хоча й самобутнім вираженням етнічного «Я», своєрідним авторським відгомоном на сучасні їй політичні, соціальні, етнічні, й культурні процеси в Другій Речіпосполитій, зокрема на Покутті та Гуцульщині.

~

Dr Zofja Marja Bessażanka – nieznana polska poetka z Kołomyi. Między literaturą Kresów i/czy patriotyzmen lokalnym?

Streszczenie: Artykuł poświęcony badaniu poetyckiej spuścizny nieznanej polskiej poetki okresu międzywojennego Zofji Marji Bessażanki, prawdopodobnie rodem z Kołomyi lub rejonu Kołomyjskiego, w zakresie historii etnicznej i politologii, literatury, kultury pamięci. Dziś nie da się ustalić miejsca jej narodzin i śmierci, wiadomo jednak, że w końcu lat dwudziestych i w pierwszej połowie lat trzydziestych XX w. zajmowała się literaturoznawstwem, w szczególności obroniła rozprawę z historii literatury polskiej, pracowała w szkolnictwie polskim w Kołomyi, podróżowała Pokuciem i Huculszczyzną oraz innymi rejonami II Rzeczypospolitej. Mając na myśli interdyscyplinarne podejście zastosowane w artykule, autor, opierając się na współczesnych dyskursach interpretacji literatury kresowej (Alexander Fiut) i typologiach patriotyzmu (Piotr Bugalski, Stanisław Ossowski), sugeruje zinterpretować poezje Z. M. Bessażanki jako swego rodzaju manifestację „nacjonalizmu opiekuńczego", który był po części odzwierciedleniem kultury stosunków międzyetnicznych w Galicji Wschodniej (Małopolska Wschodnia) w okresie międzywojennym. Jednocześnie autor proponuje zrozumienie twórczości poetki jako swoistego „echa" twórczości wybitnego poety-modernisty Jana Kasprowicza (aluzja, parafrazy), określono także intertekstualną podstawę jej wierszy – z uwagi na zaangażowanie ku polskim romantyków (Juliusz Słowacki, Adam Mickiewicza), częściowo niemieckim (Heinrich Heine). Stwierdza się, że spuścizna poetycka Z. M. Bessażanki jest dość oryginalną, choć oryginalną ekspresją własnego etnicznego „ja", swoistą mapą świata galicyjskiej i polskiej sfery etnopolitycznej okresu międzywojennego.

Słowa kluczowe: kultura stosunków międzyetnicznych, Kresy, patriotyzm, Zofja Marja Bessażanka, II Rzeczpospolita, Pokucie, Huculszczyzna, Kołomyja

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

Dr Zofja Marja Bessażanka as an unknown Polish poetess from Kolomyia. Between the literature of the Kresy and / or local patriotism?

Abstract: The article is devoted to the study of the poetic heritage of the unknown Polish poetess of the interwar period Zofja Marja Bessażanka, a probable native of Kolomyia or Kolomyia region in terms of ethnic history and political science, literature, culture of memory. Today it is impossible to establish the place of her birth and death, but it is known that in 1920–1930 she was engaged in literary studies, in particular defended a dissertation on the history of Polish literature, was active in Polish schools in Kolomyia, travelled to Pokuttya and Hutsul and other regions of the II Polish Republic. Given the interdisciplinary approach used in the article, the author, based on modern discourses in interpretations of literature of the Kresy (Alexander Fiut) and typologies of patriotism (Piotr Bugalski, Stanisław Ossowski), suggests interpreting Z. M. Besssażanka's poetry as a kind of manifestation of "protective nationalism", which was partly a reflection of the culture of interethnic relations in Eastern Galicia (Małopolska Wschodnia) in the interwar period. At the same time, the understanding of the poetess work as a kind of "echo" of an outstanding modernist Polish poet Jan Kasprowicz (allusions, paraphrases) was proposed, the intertextual basis of her poems was stated – given the involvement of Polish romanticists (Juliusz Słowacki, Adam Mickiewicz), partly German (Heinrich Heine). It is concluded that the poetic heritage of Z. M. Bessażanka is an original, albeit original expression of the ethnic "I", a kind of picture of the world of the East Galician and Polish ethno-political sphere of the interwar period.

Keywords: culture of interethnic relations, Kresy, patriotism, Zofja Marja Bessażanka, the II Polish Republic, Pokuttya, Hutsul region, Kolomyia

Бібліографія

Твори літератури

Antologia współczesnej poezji polskiej 1918–1938. Oprac. Ludwik Fryde, Antoni Andrzejewski, Lublin – Wilno 1939.

Bessażanka Z. M., *Słoneczne loty. Poezje*, Kołomyja 1933.

Kasprowicz J., *Dzieła,* pod redakcją Stefana Kołaczkowskiego, tom XVII: Utwory pozproszone, Warszawa 1931.

Kasprowicz J., *Hymny*, Wydanie drugie, Warszawa 1927.

Kasprowicz J., *Księga miłości*, Warszawa 1922.

Kasprowicz, *Dzieła*, pod redakcją Stefana Kołaczkowskiego, tom XVI: Księga ubogich, Kraków 1930.

Pol W., *Mohort.* Wstępem i objaśnieniami zaopatrzył prof. dr Aleksander Łucki. Wydanie drugie, przejrzane. Kraków 1925.

Vincenz S., *Na wysokiej połoninie. Obrazy, dumy i gawendy z wierchowiny huculskiej*, Warszawa 1936.

Wittlin J., *Sól ziemi. Powieść o cierpliwym piechurze*, Warszawa 1936.

Альбом снів. Вибрані вірші польських поетів у перекладах Івана Монолатія, Дрогобич 2021.

Антологія польської поезії. В двох томах, том перший, Київ 1979.

Гейне Г., *Німеччина (Зимова казка).* Пер. Л. Первомайського, Київ 1937.

Кохановський Я., *Поезії,* пер. з пол., передм., прим. П. Тимочка, Київ 1980.

Міцкєвич А., *Вибрані твори в двох томах*, т. 1, пер. з пол. за ред. М. Рильського, Київ 1955.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

Русалка. Мицкевичова баллада, [у:] *Твори Пантелеймона Кулїша*. Том третій, Львів 1909.
Словацький Ю., *Вибрані твори в двох томах*, т. І, пер. з пол. за ред. М. Рильського, Київ 1959.
Франко І., *Гинучому світові. Поезії Яна Каспровича*, [у:] Іван Франко. *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*, т. 36, Київ 1982.

Al'bom sniv. Vybrani virshi pol's'kykh poetiv u perekladakh Ivana Monolatiya, Drohobych 2021.
Antolohiya pol's'koyi poeziyi. V dvokh tomakh, tom pershyy, Kyyiv 1979.
Franko I., *Hynuchomu svitovi. Poeziyi Yana Kasprovycha*, [u:] I. Franko, *Zibrannya tvoriv u p"yatdesyaty tomakh*, t. 36, Kyyiv 1982.
Heyne H., *Nimechchyna (Zymova kazka)*, per. L. Pervomays'koho, Kyyiv 1937.
Kokhanovs'kyy Ya., *Poeziyi*, per. z pol., peredm., prym. P. Tymochka, Kyyiv 1980.
Mitskyevych A., *Vybrani tvory v dvokh tomakh*, t. 1, per. z pol. za red. M. Ryl's'koho, Kyyiv 1955.
Rusalka. Mytskevychova ballada, [u:] *Tvory Panteleymona Kulyisha. Tom tretiy*, L'viv 1909.
Slovats'kyy Yu., *Vybrani tvory v dvokh tomakh*, t. I, per. z pol. za red. M. Ryl's'koho, Kyyiv 1959.

Дослідження

Bessażanka Z., *Podłoże histotyczno-społeczne poezji ludowej Lenartowicza i Konopnickiej*. Cz. I., [w:] „Pamiętnik Literacki" (Lwów) 1929, t. XXVI/1/4; Op.cit. Cz. II., [w:] *Pamiętnik Literacki* 1930, t. XXVII/1/4.
Burgoński P., *Patriotyzm w Unii Europejskiej*, Warszawa 2008.
Czachowski K., *Obraz współczesnej literatury polskiej 1884–1934*. Tom III: Ekspresjonizm i neorealizm, Warszawa – Lwów 1936.
Czapliński P., *Kresowe narracje*, [w:] „Polityka. Pomocnik historyczny" (Warszawa). 2015. Nr 2: Kresy Rzeczypospolitej. Wielki mit Polaków.
Kolbuszewski J., *Kresy*,Wrocław 1997.
Kotyńska K., Zarycki T., *Na peryferiach*, [w:] „Herito" (Kraków). Nr. 21 (4/2015): Galicja po Galicji / Galicia after Galicia.
Ossowski S., *O ojczyźnie i narodzie*, Warszawa 1984.
Ostanek A. A., *Garnizon Kołomyja w latach 1919–1939*, [w:] *Kołomyja, Pokucie i Huculszczyzna w II Rzeczypospolitej. Wybrane zagadnienia.* Redakcja naukowa: Adam Adrian Ostanek, Aleksander Smoliński, Warszawa 2017.
Popławski Z. Dzieje Politechniki Lwowskiej 1844–1945. [Ossolineum], 1992.
Sowa J. *Fantomowe ciało króla. Peryferyjne zmagania z nowoczesną formą*, Kraków 2011.

Гнатюк О., *Між літературою і політикою. Есеї та інтермедії*, Київ 2012.
Монолатій І., *Сонячні лети Марії Бессажанки*, [у:] „Вісник Коломиї" (Коломия) 1995, 15 липня, ч. 51.
Монолатій І. *Коломиєзнавство. Нариси з історії Коломиї*. Вид. друге, виправл. та доповн., Коломия 2016.
Монолатій І., *Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867–1914 рр.*, Івано-Франківськ 2010.
Рубінґер Л., *Дещо про столицю Покуття*, [у:] *Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статтей про недавнє минуле*. Ред. Богдан Романенчук, Філядельфія 1988.
Ф'ют А., *Зустрічі з Іншим*; пер. з пол. Я. Поліщук, Харків 2009.

Pobrane z czasopisma Wschód Europy **http://journals.umcs.pl/we**
Data: 25/11/2026 12:20:57

Hnatyuk O., *Mizh literaturoyu i politykoyu. Eseyi ta intermediyi*, Kyyiv 2012.
Monolatiy I., *Sonyachni lety Mariyi Bessazhanky*, [u:] „Visnyk Kolomyyi" (Kolomyya) 1995, 15 lypnya, ch. 51.
Monolatiy I., *Kolomyyeznavstvo. Narysy z istoriyi Kolomyyi*, Vyd. druhe, vypravl. ta dopovn., Kolomyya 2016.
Monolatiy I., *Razom, ale mayzhe okremo. Vzayemodiya etnopolitychnykh aktoriv na zakhidnoukrayins'kykh zemlyakh u 1867–1914 rr.*, Ivano-Frankivs'k 2010.
Rubinger L., *Deshcho pro stolytsyu Pokuttya*, [u:] *Kolomyya y Kolomyyshchyna. Zbirnyk spomyniv i stattey pro nedavnye mynule*, red. Bohdan Romanenchuk, Filyadel'fiya 1988.
F"yut A., *Zustrichi z Inshym*; per. z pol. Ya. Polishchuk, Kharkiv 2009.

Преса, архівалії

Centralne Archiwum Wojskowe, Wojskowe Biuro Historyczne im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego. Sygn. I.481.B.5338 (Mieczysław Leon Bessaga).
Dziennik Urzędowy Ministerstwa Komunikacji. Rok 1934 (Warszawa).
Kongres Eucharystyczny w Kołomyi, [w:] „Lwowskie wiadomości parafialne" (Lwów) 1936, 5 lipca, nr. 25.
Kronika Państwowego Seminarium Nauczycielskiego żeńskiego w Kołomyi za lata 1906 do 1932, Kołomyja, 1932.
Polonista (Warszawa) 1934, tom 4, zeszyt I–II.
Revue des études slaves (Paris) 1930. Tome 10, fascicule 1–2.
Skorowidz gmin Rzeczypospolitej Polskiej. Ludność i bydunki. Część IIIa. Województwa południe, Warszawa 1933.
Slavische Rundschau (Prag) 1929, nr. 1–2.
Sprawozdanie Dyrekcji Państw[owego]. *Seminarium Nauczycielskiego żeńskiego w Kołomyi*. Za rok wskolny 1930/31, Kołomyja 1931.